

den unika

Fritänkaren

Nr. 88 Juni 2000

Åttonde årgångens nummer 7.

Innehåll :

Trivselafton på Förlagshuset	2
Fritänkarens törnbeströdda stig	4
Bengt Hellekant in memoriam	5
Om Bachs söner	6
Några filmer (" <i>Slutet på historien</i> " och " <i>The Bird Cage</i> ")	7
Shakespearedebatten, del 25 : <i>John Bede ömsar fot</i>	8
Ahasverus minnen, del 3 : <i>Dostojevskij</i>	8
JBW i Ryssland (<i>Interöju med Mikhail Gorbatjov</i>)	11
<i>Europa :</i>	13
Tokresan, del 2	13
Magsårsflykten, del 13	14
Konvalescensresan, del 8 : <i>Turkiskt avsked</i>	15
<i>Indien & Tibet :</i>	17
Nya vägar i Indien, del 17	17
Den omöjliga resan till Leh, del 12	18
Jamyang Norbu i Göteborg	19
Kalender, juni 2000	20

Fritänkaren är en alternativ oberoende kulturtidskrift för mest litteratur, musik och film men ägnar sig även gärna åt religion, politik och resor i avsikten att pejla de stora djupens underströmmar i världen och hålla koll på dem som ett slags spirituellt världsbarometer. Den beräknas utkomma med minst 10 nummer årligen på svenska samt några på engelska, (som återger den svenska upplagens viktigaste artiklar i översättning.)

Den är inte avhängig någon religiös eller politisk förening eller organisation.

Den har inga andra inkomster än sina prenumeranter.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 - 4 ("*Fritänkaren*", C. Lanciai)

Årsprenumeration : 200 kr (även i Danmark och Norge; i Finland: 150 mk)

Tvåårsprenumeration : 300 kr

Redaktionsslut för detta nummer : 22.5.2000

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 92

Trivselafton på Förlagshuset.

Några nya unga förläggare presenterade sina nya djärva förlag och slutade föreläsningen med att inbjuda vem som helst att komma med manus. Vi nappade på kroken och erbjöd strax vårt musikhistoriska arbete från Palestrina till Richard Strauss till påseende. Efter en vecka kom refuseringen på posten som på beställning. En formulering i refuseringsbrevet gjorde en av författarna upprörd:

"När man sedan tar deras varma uppmaning på allvar och skickar in manus till dem blir man bemött med en värre snorkighet än hos Bonniers och Norstedts! Eller vad sägs om denna formulering: *'Tyvärr kan jag inte se att dina texter håller den halt som jag kräver för en utgivning.'* Det är ju rena nedlåtenheten! Det räcker inte med bara refuseringen, utan de måste ge en spark i magen också som nedlåtande förolämpning för att ytterligare understryka det berättigade i refuserandet. Det gällde musikbiografierna från Palestrina till Richard Strauss, och det förlaget hade senast gett ut en bok om Beatles. Den boken hade gjort sina förtjänster, men gamla klassiska mästare dög inte. Det var inte tillräckligt fint (dvs säljbart).

VARFÖR BER DE DÅ OM MANUS?????????????

Det är tydligen dags för ännu en uppgörelse med den svenska förläggarmentaliteten präglad av renodlad förmynderidrygghet, där det är förläggarna som "kräver" av författarna att de skall rymmas inom deras fördomsfulla ramars maximala trånghet och där helst i princip ingen författare skall få skriva av hjärtat vad han själv vill - då kan det ju bli något så farligt som spontant och levande! Ingen förläggare i Sverige vill ta risken eller kan ens tänka sig att våga försöka förlägga och sälja något som inte är tillrättalagt. Så har det varit inom den svenska förlagsbranschen sedan taxeringsmyndigheterna med razzia och allt sattes på Bo Cavefors förlag, som just då hade en order på hela Strindbergupplagan, så att landets djärvaste (och enda progressiva) bokförlag krossades på en natt, en av den tidens politikens många "underbara nätter". Och förlagen ser inte själva vart deras inkrökta enkelriktning bär dem. Det är ju trots allt inte författarna och böckerna som är till för deras skull, utan de råkar faktiskt bara finnas till för att det finns otryckta böcker, och det är bara levande författare som skriver otryckta böcker. Risken på lång sikt är att samtliga svenska författare fattar total misstro till allt vad svenska förläggare heter och byter språk - till vilket språk som helst utom svenska.

Denna farhåga bekräftas av att Norstedts och Bonniers i föl endast utgav en enda debutant. Det trycks 3000-4000 böcker i Sverige per år, men inga författare är så diskriminerade, dåligt representerade och framför allt undertryckta som de svenska.

Som det är idag i Sverige har en aldrig publicerad författare, hur professionell han än är, exakt samma chanser att alls få någonting publicerat som vem som helst att vinna högsta jackpotvinsten på bingolotto. Samhällets sociala och kulturella nivellering har gått så långt att kvalitet, kunskap och utbildning snarare är en nackdel än någonting att ta i beaktande. Men kan man vänta sig något bättre av ett samhälle som under 60- och 70-talen helt frivilligt förstörde hela sitt eget utbildningssystem?

Det fanns en tid då det ännu fanns idealistiska förläggare som vågade. Här är ett brev från en av dem (den 12 november 1981):

"Tack för brev och manus. Ack, se bilagda artikel, hur jag har det, och hur läget är för seriös annorlunda litteratur!

Jag har inte en chans!

Jag tycker dina texter är enormt spännande, självständiga och utmanande, givande, originella, viktiga. Men ack, så som bokmarknaden fungerar säljer man även av en sån bok så där en 50 exemplar till biblioteken och 100 ex till bokhandeln,

så är det faktiskt. Och jag måste sälja 2000 ex av en bok för att få ihop till tryckräkningen; och en bok kostar så mycket *mer* att utge.

Man tycker då att jag kunde ta av överskott från andra utgivningar. Hur? Efter 21 års hemskt slit (alla dagar, inkl. helger 18 timmar) är jag idag (oss emellan) skyldig tryckerier 1,7 miljoner och banker 0,6 miljoner. Bara räntorna på mina skulder går på 1/4 miljon per år. Om jag överlever är en öppen fråga - sannolikt inte.

Ja, jag kan bara säga direkt *som det är!* Och hoppas på din förståelse.

Varma hälsningar,

Sune Stigsjöo."

Några få år senare stupade Sune Stigsjöo på sin post, överarbetad med hjärtinfarkt. Tillsammans med Bo Cavefors i Lund blev han en av Sveriges två stora förläggarmartyrer - det fanns inga större idealister i förlagsbranschen i Sverige än dessa två.

Det kanske viktigaste och intressantaste argumentet, som en i publiken anförde på Förlagshusets Trivselafton, var, hur dåligt Sverige är på att ta hand om talanger. En författare som refuserats i 30 år och har tonvis av färdiga produktioner bakom sig är förlagen lika likgiltiga för som på svenska utgivna skrifter av Friedrich Nietzsche. Bestsellern behärskar hela marknaden totalt, och allt annat är fullständigt ointressant, och särskilt då allt som närmar sig kategorin tidlöshet. Det är bara sådana som Victoria Holt, Sidney Sheldon, Danielle Steel, Jackie Collins och kvalificerat tantsnusk som får lov att få förekomma. Allt annat är i princip bannlyst såsom i förväg utdömt som osäljbart.

Individen och kreativiteten skall alltså vara död. Detta är vad svensk bokutgivningspolitik i längden går ut på. Ingen hänsyn till eviga värden alls, utan den kortsiktiga förtjänsten är det enda som gäller. Förlagen är alltså inte längre till för litteratur utan bara för marknadsförbar ytlighet åt slit-och-slägg-samhället. De svenska bokförlagen bär hela ansvaret för situationen i Sverige. I vilken mån svenska staten med sin tvångströjekulturpolitik (momsen) delar ansvaret kan diskuteras, men det är förlagen som bestämmer vilka författare som skall accepteras av samhället och vilka som inte skall vara accepterade. Alla de som döms ut och som alltså förlagen bestämmer att inte skall accepteras av samhället är det dock både på samhällets och på förlagens ansvar att de förblir uteslutna ur samhället. Och det enda dessa kroniskt utfryssta författare kan göra till sitt försvar är att fortsätta sporadiskt skicka in manus utan att kunna vänta sig annat än nya sparkar i magen.

De kallar sig de ihjälrefuserade. När skall de få sin plats i litteraturhistorien, som är det enda de kanske kan hoppas på? Enligt officiell kulturpolitik existerar de inte, och vågar de ändå existera och benämna sig ihjälrefuserade är det deras eget fel. Det är ju *de* som är ihjälrefuserade. Förlagen tvär sina händer - och accelererar refuserandet i takt med att de själva närmar sig bankrutten. Kanske förlagen resonerar som så, att om hundra svenska förlag refuserar en och samma författare under 30 år så kan de inte ha fel - felet måste ligga hos författaren. Ja, ja, den sloganen används ju också inom reklamen - om hundra filmstjärnor använder den och den tvålen kan de ju inte alla ha fel, utan den tvålen måste vara den bästa. En sådan klar majoritet måste ju ha rätt. Men konsekvensen är, att om hundra miljoner flugor samlas omkring en kopudding så kan de inte alla ha fel - alltså bör man äta bajs. Sådana resonemang är bara en ursäkt för att slippa tänka själv. Det heter ju också, att bara döda fiskar flyter med strömmen.

Ett annat symptom på situationen är, att under de trettio år vi sökt kontakt med förlag har vi aldrig någonsin mött en enda förläggare eller förlagsanställd som visat något sinne för humor. Är det ett måste för den branschen? frågar man sig oroligt.

Hur kan det i så fall ens finnas något hopp för branschen? Endast två förläggare mötte vi någonsin någon mänsklig värme hos, och det var den ovannämnde Sune Stigsjöo samt René Coeckelberghs, som var belgare. Det är troligt att även Bo Cavefors hade det, det fick vi i så fall aldrig uppleva, ty hans förlag våldtogs till döds av taxeringsmyndigheterna just när vi hade tänkt ta kontakt med honom; men vi fann det aldrig hos någon annan.

Naturligtvis måste man ju acceptera att allt som skrivs inte kan publiceras. En sovring är oudviklig. Under de senaste hundra åren har dessutom en så hög kvalitetsstandard generellt nåtts inom litteraturen som så många för att inte säga oräkneliga författare lätt kan omfatta, att god stilism inte längre kan vara det enda kriteriet. Man måste komplettera med andra kriterier, och det närmast till hands torde väl då vara texternas allmänna intresse. Därför ges numera facklitteratur i allmänhet förkörsrätt framför skönlitteratur - på bekostnad av skönlitteraturens utkomst.

Vi som arbetar med Fritänkaren har ett gemensamt intresse: det allmänmänskliga. Den mänskliga naturen, dess gränslösa möjligheter och dess oändliga fascination är vad som alltid drivit vårt intresse till att skriva. Därmed ansluter vi oss direkt till athenaren Menandros och Renässansens stora måtto: *Må ingenting mänskligt vara oss främmande.*

Fritänkarens törnbeströdda stig.

Problemet är att tidskriften kostar pengar att trycka och distribuera. Det har även läsarna funnit vara problemet. Alla vill ha allting gratis, och ingen vill betala ens för det som är värt något. Med åren har detta problem tilltagit, och i år har vi fler oförnyade prenumerationer än någonsin.

Även det här med Internet har visat sig inte vara så bra. När vi skickat filer har folk som regel inte kunnat öppna dem. Alla har trots kostnaderna föredragit den konkreta pappersupplagan per snigelpost.

Vi upphör därför med att skicka filer - de vållar bara besvär, när de inte kan öppnas tar de plats i hårddisken, folk är rädda för filer då de kan innehålla virus, osv. Naturligtvis finns det alltid undantag, i synnerhet för vänner utomlands.

Tillbaka till kostnadsproblemet. Statens Kulturråd, som ger bidrag till kulturtidskrifter, har konsekvent brädat oss i alla år utan motivering. Det finns fortfarande gratisprenumeranter som varit med från början som lovat att komma med bidrag i alla år. Många tyckte tydligen, att det skulle räcka med att de betalade det första årets prenumerationsavgift, så skulle de sedan fortsätta få Fritänkaren för tid och evighet gratis. En lovade i årtal att betala, vi träffade honom regelbundet, han lovade alltid samma sak, och det var hur ärligt och uppriktigt som helst, han menade det faktiskt och hörde till våra trognaste läsare, och så flyttade han till okänd adress utan att mera höra av sig. Åtminstone han får inte längre tidningen gratis.

En annan ursprungsprenumerant betalade troget det första året, det tredje året betalade hon en halv avgift efter mycket köpsläende, sedan betalade hon aldrig mer ehuru hon lovade, hon förblev alltid en trogen läsare, så fick hon ett arv och blev rik, nu skulle hon äntligen betala, hon bad mig komma och hälsa på så att vi äntligen kunde få ordning på saken, och när jag gjorde det fick jag en utskällning och inga pengar. Inte heller hon får längre Fritänkaren gratis.

Det blir spännande att se vem som blir den sista Fritänkaren.

Bengt Hellekant in memoriam.

Förre kyrkoherden i Annedal har avlidit i en ålder av 89 år. Alla som kände honom älskade honom. Det är sällan man råkar ut för en präst som lämnar ett så sällsynt helgjutet livsverk efter sig i form av enbart goda minnen och därtill vattentäta dokumenteringar över ett ovanligt välskött pastorat. Han skrev själv sin församlings historia från Annedalskyrkans invigning 1910 till sin egen pensionering 1978, som då inte bara behandlar hans egen kyrka utan även Guldhedskyrkan med alla aktiviteter och ideella rörelser som florerade inom denna vidsträckt blomstrande församling i södra Göteborg, som faktiskt oavbrutet expanderade så länge han stod vid rodret.

Till dessa ideella extraordinarie verksamheter inom församlingen hörde i synnerhet en som Bengt Hellekant omsorgsfullt tiger om i sin församlings kyrkohistoria och som kanske var den mest betydelsefulla. Detta var hans samröre med evangeliska församlingar i Östtyskland, enkannerligen Lützen. Detta var kanske hans livs viktigaste mission, ty genom sina ständiga resor till Östtyskland åstadkom han en hel del nyttig inspiration därstädes inte minst genom den outtröttliga Bibelsmugglingen. Det var en behjärtansvärd ansträngning att odla kontakterna mellan öst och väst och särskilt då mellan den fria protestantiska världen i väst genom Sverige och trälldomen bland de inmurade i östblocket genom Östtyskland, en i vissa avseenden kyrklig luftbro och kanske livsviktig navelsträng, som kanske bidrog till Berlinmurens och östblockets fall. Ty jordskredet började i Östtyskland, när östtyskarna genom Ungern såg en möjlighet att fly *en masse* över till väst vår och sommar '89, och en av portalfigurerna, en som välkomnade östtyska flyktingar och en som oavbrutet bidrog till det ökande kontaktflödet mellan oss och Östtyskland var den fullgode Bengt Hellekant.

När östtyskarna besökte oss före hösten '89 frågade jag en av dem hur länge han trodde det skulle dröja innan muren föll. Han trodde ungefär sex år. Det skulle visa sig bli sex veckor.

Kort sagt, Bengt Hellekant fortsatte kämpa långt efter sin pensionering. Han fortsatte i kören i decennier efteråt och ställde alltid upp vid alla övningar och alla konserter, ända tills han inte längre orkade läsa noterna rätt. Men ännu för bara något drygt år sedan dök han plötsligt upp i sin gamla kyrka på nytt. Jag var då ensam inne i den för att öva extra på dess pianoinstrument och stördes då av något buller utanför. Som tur var gick jag ut för att se vad det var. Det var Bengt Hellekant som försökte ta sig in. Han hade rymt från ålderdomshemmet, där han inte trivdes, hem till sin gamla kyrka. Jag hjälpte honom in, och där satt han sedan i godan ro och lyssnade när jag övade Chopin och Rachmaninov. Han hade inte varit så nöjd på årtal. Äntligen var han hemma igen.

Man minns honom som kanske den mest exemplariska tänkbara präst. Han var fullkomligt oskrymtad, och hans auktoritet var självklar: han visste alltid vad som var rätt och gjorde det. Ingen hade någonsin anledning att bli hans fiende, han skulle aldrig ha drömt om att riskera att göra någon sådan, han hade aldrig samarbetssvårigheter med någon, han skulle inte heller ha drömt om att någonsin trakassera eller avskeda sina medarbetare, och sitt värv skötte han med hundraprocentig ordning, noggrannhet och plikttrogenhet. Annedalskyrkan drabbades aldrig av vikande församlingsgudstjänstdeltagare förrän när dessa märkte att Bengt Hellekant inte längre stod vid rodret.

Bachs söner.

Varför blev det ingenting av Bachs söner? Även den mest framgångsrika av dem, Carl Philipp Emanuel, blev efter sin död tämligen glömd tämligen snart och har aldrig kommit i ropet mer efter sin bortgång. Även den yngste sonen, Johann Christian i London, hur framgångsrik han än var med sina lätta och charmiga operor, var redan när han dog fullständigt bortglömd, och hans efterlämnade skulder har aldrig kunnat betalas. Johann Sebastians äldsta son och älsklingsson, som troligen var den mest begåvade av dem, Wilhelm Friedemann, gick i faderns fotspår men blev aldrig riktigt framgångsrik eller lycklig.

Ändå måste deras utgångsläge som musiker betecknas som det mest idealiska tänkbara med en sådan far, musikhistoriens störste kompositör och dess kanske bästa människa. Och han ansträngde sig verkligen för att jämna vägen för sina söner. Han gjorde allt för dem, och det var kanske därför de bara blev skuggor: de fick allting gratis och behövde egentligen inte anstränga sig för sina karriärer. De hade ingen Beethovens dövhet, Mozarts och Schuberts fattigdom, Händels hårda motstånd, Berlioz' oförståelse bland publiken eller Chopins och Schumanns sjukdomar att brottas med.

Visserligen såg fadern till att de fick den bästa tänkbara musikaliska utbildning, men hans ambitioner gick längre. Han ville att hans söner skulle få det som han själv saknat mest i livet: akademisk utbildning. Därför blev sönernas utbildning mycket mera mångsidig och lärd än den autodidakte faderns. Johann Sebastian behärskade sitt fack musiken bättre än någon annan i historien, men han kunde ingenting annat. Han var på sätt och vis en total fackidiot och led av det själv. Han gav därför sina söner en högre utbildning, varpå de aldrig kunde bli lika duktiga musiker som sin fader.

Deras högre utbildning medförde också en intellektuell överlägsenhet mot fadern, som ibland frestade dem till att se ner på honom och förakta honom. Carl Philipp Emanuel, som under 27 år fick arbeta direkt under Fredrik den store av Preussen, som hela livet fick njuta av den tidens högsta intellektuella sällskap som Lessing och Klopstock, utvecklade därav osympatiska later som grällt framstod i den skamliga behandlingen av sin styvmor, den store Bachs änka, som fick dö som "Allmosenfrau" på tiggarhuset medan Carl Philipp Emanuel om någon hade kunnat hjälpa henne. Han var inte hennes äkta son, men ändå.

Likväl var han den lyckligaste och mest framgångsrika, och hans musik står sig bättre än hans bröders än idag. Den äldste älsklingssonen Wilhelm Friedemanns olycksöde var att han aldrig kunde tåla någon överhet, i synnerhet inte någon bigott sådan, då han var fritänkare. Hans livslånga konflikt var att nödgas sköta sitt livsvärv på orgelpallen i kyrkan under inskränkta puritaner till överordnade som han bara kunde vantrivas med. Först under de allra sista åren av sitt liv kunde han göra sig till frilans, men då var det för sent, och helhetsbilden av hans liv är hjälplöst disharmonisk.

Johann Christian i London var då den enda frigjorda av bröderna, som fick den mest allsidiga musiktutbildningen främst i Italien. Han har mest gått till musikhistorien för sitt oöverskådliga inflytande över Mozarts utveckling. Men redan under sin samtid började hans sol sjunka, han förföljdes av ekonomiska katastrofer och blev vid ett tillfälle ruinerad av en tjänstepiga som försvann efter omfattande bedrägerier, och han dog en ruinerad man, fullständigt bortglömd redan av alla utom av Mozart.

Ej heller lyckades de familjemässigt. Wilhelm Friedemann fick bara en dotter, Carl Philipp Emanuel en dotter och två söner av vilka ingen blev musiker, och Johann Christian inga barn alls.

Både Wilhelm Friedemann och Carl Philipp Emanuel nådde den aktningsvärda åldern av 74 år, samma ålder som Händel, medan Johann Christian bara blev 47. En annan som blev musiker var Johann Christoph Friedrich, men han är den minst intressanta av de fyra.

De var alla fyra framstående musiker, kanske de främsta i sin tid, men de hade kanske oturen att födas till en tradition som de ägde att förvalta och föra vidare, som var alla tiders största musiktradition. De föddes med ett musikansvar som kvävde dem, levde och dog som musikens livegna tjänare och fick aldrig kraft och möjlighet till egna liv. De blev aldrig mer än bara mänskliga musikinstrument.

Haydn kunde senare under furst Esterhazy bättre utveckla en fullständig frihet och självständighet inom musiken, medan Mozart kände samma dilemma som Bachs söner, att vara besatt av musiken, som om musiken spelade på honom och inte tvärtom, medan Beethoven var den förste som kanske mest genom sitt oerhörda handikapp dövheten helt kunde göra sig till både musikens och sitt ödes överman.

Några filmer.

Neil Jordan har äntligen kommit loss och tagit steget från halvdana slafspornografiska skillingtryck till kvalificerat filmiskt drama genom Graham Greenes "*Slutet på historien*" med Ralph Fiennes och Stephen Rea i huvudrollerna, två skådespelare som aldrig har misslyckats. Filmen är ett av de få exempel där filmversionen överträffar det litterära underlaget. Ändå är filmen nästan bokstavstrogen mot Graham Greene: dialogen är pietetsfullt bevarad, och om det förekommer tillägg och strykningar märks det inte. Men filmen är lyckligt befriad från bokens enda svaghet: När Graham Greene berättat sin historia har han inte blivit av med den utan fortsatt och ältat den i en hel extra fullständigt onödig del. De katolska spörsmålen i boken finns sorgfälligt med i filmen men utgör till skillnad från i boken ingen belastning. Neil Jordan har lyckats åstadkomma en smidigare och mer relevant version av likväl en av Graham Greenes bästa romaner.

Om "*Slutet på historien*" kan betecknas som en tragisk melodram, så utgjorde Mike Nichols' "*The Bird Cage*" motsatsen - en underbart dråplig satirkomedi över det amerikanska samhället, som även såg två praktfulla ledande karaktärsskådespelare i ledningen: Robin Williams och Nathan Lane. Den senare gör dragshowartisten "Starina", den perfekta karikatyren av en föråldrad medelålders plufsig transvestit. Nathan Lane är alltid en oförglömlig upplevelse som komiker av ett fullständigt unikt slag. Han spelade mot Robin Williams även i Terry Gilliams "*Fisher King*" och stal hela föreställningen även där. "*The Bird Cage*" avslöjar förvecklingarna i samband med att en dragshownattklubbs ägares son plötsligt skall gifta sig med dottern till en ärkekonservativ republikansk senator, och dotterns föräldrar vill hälsa på den blivande svärsonens föräldrar. Det är bara det att svärsonens föräldrar ju är två sammanboende herrar. Härvan tilltrasslas ytterligare av att senators förbundsbroder, en annan senator, påträffas död i säng med en minderårig färgad prostituerad. Följaktligen får den överlevande senatorm hela Amerikas samlade armé av pressgamar efter sig, när han bilar ner till Florida för att träffa sin dotters blivande familj, som han inte vet någonting om, på en dragshowporrklubb.

Det är som sagt Nathan Lane som uppbar hela föreställningen med sin obeskrivliga mimikkonst. Roligast är han när Robin Williams försöker lära honom att uppträda som en man. Det går bara inte. Han lär sig gå som John Wayne, han fejkar fotbollssnack, han spelar stöddig, och det blir bara att man skrattar ihjäl sig åt överdriven manschauvinisms astronomiska töntighet.

Shakespearedebatten del 25: *John Bede ömsar fot.*

"Jag beklagar, men jag måste få jäva JBW ännu en gång. Hur skulle han bortförklara sonetterna 134-136, som knappast kan bortses från som bevis för att skaldens första namn måste ha varit 'Will', alltså antingen Will Shakespeare eller Will Stanley? JBW kan ju förklara allting, och jag skulle vilja se hur han kan legitimera Christopher Marlowe genom detta.

Med all respekt för din utmärkta debatt om Shakespeare, Marlowe, Stanley och Bacon, men vore det inte dags att äntligen sortera ut de omöjliga kandidaterna, som inte bara Bacon utan även den stackars Christopher Marlowe? Du säger att ingenting motsäger att Stanley kan ha varit författaren. Inte heller finns det något som motsäger Anthony Burgess' teori om hur mordet på Marlowe genomfördes av hans före detta älskare Walsingham och dennes huliganer med ett motiv som heller inte motsägs av någonting."

- övers. från engelskan.

Kommentar. John Bede fortsätter med sina lister och tycks nu ömsa fot i debatten och ge Stanley vissa möjligheter, bara han får lov att avrätta Marlowe-teorin. Låt oss se hur JBW kan svara på det.

Ahasverus minnen, del 3: Dostojevskij.

En annan som var för god för att kunna bli vad han var var Dostojevskij. Goethe och Tolstoj i all ära, men jag kände mera för Beethoven, Dostojevskij och Stefan Zweig, som var de tre moderna andar som jag efter 1789 beundrat mest. Om Julianus var den kristna kyrkans första riktiga helgon så var Dostojevskij det sista, och där emellan fanns det inte många. Kanske Johannes Chrysostomos var det enda.

Dostojevskij var den enda ryska författaren efter Pusjkin som verkligen dög till någonting. Han hade en medfödd talang och levde mest för att läsa och skriva oavbrutet så länge han levde. Tolstoj och Turgenev försköt båda litteraturen emellanåt, och Gogol var tyvärr opålitlig och obeständig: "Döda själar" höll han ju själv på att förstöra. Men Dostojevskij släppte aldrig pennan, utom när han tvingades till det under den fyraåriga synnerligen orättvisa fångenskapen i Sibirien.

Redan med sitt första verk, "Arma människor", bevisade Dostojevskij sig vara sin generations märkligaste författare, och de talrika ungdomsverk som följde, främst "Dubbelgångaren" och "Njetotjka Njezvanova", befäste hans ställning i världens litteraturhistoria. Ingen kunde mäta sig med honom. Turgenev var mot honom en fisförnäm dilettant och tråkmåns, och Tolstoj hade ännu inte börjat skriva. Och så råkade denna den absolut mest lovande av Rysslands alla unga författartalanger ut för det ödet att bli ett offer för den ryska politiken och diktaturen, ställas inför rätta för en bagatell, andligen fusiljeras och deporteras till fyraårigt straffarbete i Sibirien, bli levande begravd i en insnöad håla i det omänskliga evigt vintriga norra Asien. Så har Ryssland alltid behandlat sina frälsare.

När jag fick veta genom sprätten Turgenev att Dostojevskij råkat illa ut, vilket Turgenev delgav med uppenbar skadeglädjebetonad munterhet; (han sade faktiskt ordagrant så här om saken till en god vän: "Med tiden blev oss Dostojevskijs dysterhet, tungsinne, högfärd och snarstuckenhet så förgiftande som atmosfär, så att de högre makterna alarmerades av vår vantrivsel, läste våra outtalade tankar och placerade honom på lämpligt avstånd från oss på andra sidan Uralbergen. Sålunda lär vi slippa se hans namn på pränt mera.") så beslöt jag mig genast för att uppsöka honom i Sibirien. Det lyckades jag med fyra år senare. Det var många andra oskyldiga jag besökte i Sibirien samtidigt, men Dostojevskij, som blev den sista,

gjorde det klart djupaste intrycket på mig. Han påminde mig genast vid första anblicken om Johannes Chrysostomos och dennes gripande värdighet och uppträdande i lika orättvis exil fjorton sekler tidigare.

Så allvarlig, så sorgsen, men samtidigt så värdig, så lugn och så högstämmd satt han och gjorde ett par skor när jag första gången fick träffa honom. Han liksom långt senare även Tolstoj nådde det sublimaste ögonblicket i gestaltandet av sitt liv då han inriktade sig på att kvalificera sig som skomakare.

"Jag vet vem du är," var det första Dostojevskij sade till mig. "Du är världens olyckligaste, mest fruktade, mest hatade och mest olycksbådande människa. Du är den vandrande juden, som alla känner till."

"Hur kan du veta vem jag är?"

Han ignorerade min fråga.

"Är det sant som legenden säger, att vem helst du träffar måste dö inom kort?"

"I så fall funnes det inte många människor kvar i världen idag och definitivt inga förnuftiga."

"Menar du att du bara umgås med förnuftiga personer?"

"Ja."

"Varför kommer du hit då?"

"För att jag ville göra dig förnuftig."

"Vad menar du?"

"Glöm alla dina sagor om mig. Ingen enda är sann. Men du är ju vidskeplig, så ingenting kan väl få dig att släppa din fixering vid legenden om mig. Men om du är bevandrad i legenderna så borde du också veta att det finns ett sätt för dem jag träffar och talar med att klara sig undan döden."

"Och vad är det?"

"Att jag får ställa deras horoskop."

"Nej, det har jag inte hört förut. Menar du då att astrologin fungerar?"

"Tyvärr fungerar den, om man bara tar den på allvar och inte utnyttjar den till lägre ändamål. Men om jag får ställa ditt horoskop så kan du av resultatet sedan bedöma om det stämmer eller inte, och om det då stämmer så kan jag garantera att du aldrig skall dö."

"Såväl kroppsligt som själsligt?" Han frågade detta med en viss ironi.

"Naturligtvis måste vi alla dö kroppsligt, men du behöver inte dö förrän du själv vill, om ditt horoskop stämmer."

"Ett sådant förslag tilltalar mig. Jag faller alltid för alla ockulta eller mörka frestelser. Hur lång tid behöver du på dig?"

"Om du ger mig de uppgifter jag behöver nu kan jag ge dig ditt horoskop i morgon."

Han gav mig de uppgifter jag behövde, så gott han kunde känna till dem, och jag gick till mitt hyrda kyffe och drog hans horoskop.

Jag blev själv förvånad över allt vad jag fann. Även om astrologin har varit min under tjugo sekler nästan enda ständigt återkommande glädjekälla, så har jag endast sällan befattat mig med den, just för att den är så farlig och avslöjande. När jag har brukat mina astrologiska erfarenheter har det oftast varit för att sätta andra astrologfantaster på plats, ty de flesta astrologer har jag alltid funnit vara erbarmliga och naiva fackidioter, som inte ens kan läsa ut ett stort kors mellan kardinaltecknen när de har det framför sig. Ytterst sällan har jag själv ställt en annans horoskop, och nu hade jag utan att egentligen själv fatta hur plötsligt förbundit mig att ställa Dostojevskijs. Dessutom har det alltid varit så, att när jag har ställt en annans horoskop har jag alltid fått anledning att ångra det, ty ett riktigt horoskop avslöjar alltid alltför mycket. Så blev det även i Dostojevskijs fall.

Jag fann i hans horoskop ett alltför påtagligt oerhört ödesdrama. Där förekom en total brist på trygghet som skulle vara hela livet, förskräckliga komplikationer och

besvär med familjen, både den egna och släktingars, mycket tragiska kärleksförbindelser och äktenskap, en fruktansvärd last av sjukdomar i familjen, de högre husen med betoning på det åttonde, nionde och tolfte var starkt dominerande, alltså dödens, lärdomens och metafysikens hus, och där fanns ingen lycka någonstans. Det var faktiskt omöjligt att fastställa lyckopunkten i hans horoskop, ty den bortskymdes totalt av Uranus. Den punkten i hans horoskop var den mest dunkla i dess ofattbart starka dominans och aspektrikedom, och jag förstod då inte riktigt själv var Uranus kraft kom ifrån. Först senare lärde jag mig att den mest nyligen upptäckta planeten Neptunus just år 1821, Dostojevskijs födelseår, hade stått i konjunktion med Uranus.

Det var med mycket blandade känslor som jag följande dag presenterade för honom hans horoskop, och jag försökte med flit säga så litet som möjligt. Men hans nyfikenhet var väckt, och min återhållsamhet om hemligheterna bara stegrade den så att det blev omöjligt att stå emot hans frågor. Han ville nu en gång för alla veta allt, och han gav sig inte förrän han fått veta det. När jag slutligen påvisade hans horoskops mest kritiska punkt i det tredje huset, som hade enorma faderskomplex att uppvisa tillsammans med en kanske därav följande oerhörd kronisk sjukdom, nickade han och sade:

"Du har verkligen lyckats kartlägga hela min personlighet. De här sista sakerna kunde du inte veta innan, och att du har kommit dem på spåren tyder på att du verkligen på gudomlig väg fått inblick i min egen själs yttersta mörker. Men om du vet så mycket så måste du veta mera. Säg vad som har hänt mig och vad som kommer att hända mig."

Han gav sig inte. Jag måste fortsätta utläggningen.

Jag påvisade att en avgjord katastrof inträffat med honom i ungefär 18-årsåldern, som han själv ådragit sig skuld genom, och att en liknande katastrof inträffat jämnt tio år senare men att han då inte burit någon skuld och sålunda därigenom sonat sin skuld i den första katastrofen. Men härtill sade han: "Nej, min vän, den skulden, som var mitt livs första, kommer jag aldrig någonsin att helt kunna sona. Däremot hoppas jag innerligt att jag hellre må dö än öka den skulden. Vad tänker du om den saken?"

Jag kunde inte utläsa några fler moraliska skulder, men fara för en sådan fanns mot slutet av hans liv. "Ditt livs värsta katastrof hotar i ditt sextionde levnadsår. Om du inte dör före det skall din skuld öka."

"Då dör jag före det," sade Dostojevskij och visade sitt ödmjuka intagande sällsynta leende.

Vidare kunde jag utläsa två eller tre äktenskap där alla var olyckliga utom det sista samt endast få barn. Hans liv skulle dock sluta i lycka och harmoni i Jungfruns tecken, och mot slutet skulle även affärerna ordna till sig och framgången infinna sig. Slutligen sade jag: "Men vad är det för en hemsk sjukdom som från ditt adertonde levnadsår kommer att sätta käppar i hjulet för dig nästan ända fram till din död? Vet du om att du lider av någon känd sjukdom?"

Under hela vår samvaro hade Dostojevskijs ögon ständigt blivit allt glansigare, och han hade liksom hetsat upp sig invärtes och blivit alltmer intensiv och upptänd av min undervisning. Men när jag nu lyfte ögonen från pappret efter att ha ställt min fråga och betraktat honom i väntan på svar hade hans ansikte plötsligt helt förändrats. Plötsligt var det en fradgande dåre jag hade framför mig. Hans ögon rullade, och han skakade i hela kroppen. Förlamad av skräck åsåg jag hur anfallet stegrades, och plötsligt rusade han upp med ett skri och var i nästa ögonblick som av en okänd osynlig kraft sträckt till marken.

Jag hade sett sådant förut och förstod vad det var. Det var sådana anfall som det i min barndom berättades att Julius Caesar hade brukat få, en man som levde före min tid och som jag aldrig tyvärr fick nöjet att lära känna. Men en gammal släkting

till oss hade varit kollega och vän till Julius Caesars livläkare, och så hade vi fått den hemliga informationen om den förste kejsarens hjälplöshet inför den gudomliga sjukdomen.

Och samma gudomliga sjukdom var alltså Dostojevskij drabbad av för mina fötter. Denna ädle österländske frälsare, detta unika klart lysande geni, var alltså utom landsförvisning och fyraårigt koncentrationslägersarbete även drabbad av epilepsi, som om det inte var nog med ett kors utan som om det behövdes två för att balansera ner denne mans ovanliga goda krafter och förmågor. Och jag visste hur obotlig sjukdomen var.

Jag gick efter hjälp och såg till att den medvetlöse krampförvidna mannen kom till sängs. Hon som hjälpte mig grälade på mig för att jag hade upprört Dostojevskij. "Han blir bara så sjuk när han har skrivit för mycket eller fått höra något som upprört honom. Det måste vara ni som har gjort honom upprörd. Om han bara ville sluta skriva! Då skulle han bli en hur normal människa som helst."

Jag lämnade den sjuke i hennes vård och tog med mig Dostojevskijs horoskop, i hopp om att han skulle ha glömt alltsammans när han åter vaknade till liv.

För första gången avslöjar sig här Ahasverus som astrolog. Underlaget "Min vän Ahasverus" är något så ovanligt som en astrologisk roman, och vi presenterar i 'Fritänkaren' bara valda delar av dess centrala parti.

I nästa nummer träffar Ahasverus Dostojevskij på nytt men då mot slutet av författarens liv.

JBW i Ryssland.

"Så har då även jag till slut förfallit till den maximala flugigheten nu för tiden och skaffat mig E-mail. Jag känner mig som en prostituerad, som hälsas välkommen i bordellen. Jag måste dock be dig att aldrig lämna ut min adress till någon annan. Vill någon okänd skriva till mig får han skicka via dig tills jag har lärt känna personen i fråga. Jag vill inte kommunicera med någon annan än med dem som jag själv vill kommunicera med.

Som du vet återbesökte jag Ryssland under våren för första gången på många år. Jag ville främst orientera mig i den nya situationen under Vladimir Putin. Som resultat av resan skickar jag dig en intressant intervju som jag hade med den numera åldrande *Mikhail Gorbatsjov*. Vi har ju båda alltid beundrat honom, så jag antar att intervjun kan vara av lika stort intresse för dig som den var för mig. Den var helt "off-hand", jag fick ta allt ansvar för intervjun och dess konsekvenser själv, han kunde inte själv ta något ansvar för alla ofilmade privat- och piratintervjuer han utsätts för, så du måste acceptera att intervjun helt saknar hans "imprimatur", hans formella godkännande.

JBW Jag har förstått att ni gett Vladimir Putin ert fulla stöd.

MG Det har jag gjort helhjärtat för Rysslands skull.

JBW Utländska journalister har påstått att han själv genom säkerhetstjänsten genomfört bombningen av hyreshusen i Moskva under hösten för att genom ett offensivt krig mot Tjetjenien befästa sin makt.

MG Ja, jag har sett sådana nyhetsprogram. Det får inte vara så. Jag medger att det kan vara så, men det får inte vara så. Ryssarna har alltid haft en förmåga att manipulera med sanningen. Det började redan med Potemkinkulisserna, och under Stalin utvecklades konsten att med tekniska hjälpmedel omskapa historiska fakta efter eget skön till fulländning. Bombningarna kan ha varit fula politiska tricks, men

det kan inte bevisas. Man kan inte gå längre än till att acceptera att misstanken finns där och att den inte kan utplånas.

JBW Har ni någon personlig uppfattning om Putin?

MG Jag respekterar hans hederliga sidor. Han har en god och konstruktiv vilja. Att han även har mindre respektabla sidor är oundvikligt för en rysk politiker. Han är i alla fall bättre än Jeltsin.

JBW När ni tänker tillbaka på kuppen i augusti 1991, hur skulle ni kommentera den idag?

MG Jag har aldrig upphört att beklaga den. Dess mest katastrofala resultat för min egen del var att den tog min hustrus liv - hennes sjukdom började där. Det var inte en lätt sak att lotsa Sovjetunionen ut ur diktaturens förödande återvändsgränd mot en mer konstruktiv demokratisk framtid under 80-talet, men de kommunistiska kuppmaakarna försökte förstöra hela det arbetet, och det var inte långt ifrån att de hade lyckats. De skador de åstadkom var oreparerbara. Inbördeskriget 1993 med parlamentet mot Jeltsin var kanske den svåraste tragedin som följde av kuppmaakarnas vanvett.

JBW Ändå genomfördes kuppförsöket av män som ni själv tillsatt på deras höga poster.

MG Ja, det var mitt stora misstag som president. Som politiker var jag inte tillräckligt misstänksam mot mina närmaste.

JBW Jeltsin har lämnat politiken, men ni håller er kvar, fastän ni aldrig mer kan få någon makt. Vad får er att fortsätta?

MG Tack för den frågan. Jag fortsätter att känna ansvar, och det är väl det som driver mig vidare. Pliktkänslan är som en drog som håller en kvar i ekorrhjulet för alltid. Det spelar ingen roll om mina ansträngningar ger något praktiskt resultat. Jag är vid det här laget van vid att göra fiasko. Kuppen '91 upplevde jag som mitt livs stora oförlåtliga fiasko. Jag kände det som mitt fel att den alls kunde äga rum. Det hände under mitt ansvarsbefäl. Efter det spelade ingenting längre någon roll, och mina andra kolleger från den tiden, Reagan och Kohl, har gått ännu olyckligare öden till mötes än jag. Det viktiga är att man aldrig upphör att leva upp till sin egen konstruktiva vilja, om den en gång finns där. Jag betraktar er som ryss fast ni inte är det, ty ni känner den ryska mentaliteten. Den är i grunden mystisk. Därför kan ni kanske förstå mitt resonemang. Jag tror på den enskilda goda individens allsmäktighet. Jag tror att hon kan åtgärda världens överväldigande problem med kärnvapenarsenaler och global miljöförstöring. Jag tror att dessa problem kommer att åtgärdas även om det kanske inte sker på det sätt som vi idag tror är möjligt. Jag tror på människans obegränsade psykiska förmågor. Jag tror att en enda individs goda vilja kan ha större betydelse för världen än en etablerad politikers ansvarslösa handlingar. Ju äldre jag blir, desto mer börjar jag även tro på bönen kraft. Jag börjar visserligen bli trött och gammal, och det är naturligtvis bara de konkreta realpolitiska åtgärderna som ger resultat, men bakom allt som sker finns andliga krafter som ingen kan beräkna, och det är där i tankens ideella värld som de viktigaste initiativen tas. Allting börjar där. Det som praktiskt sker är sedan bara lavinens rullning. De viktigaste insatserna i historien har alltid varit tankens skapelses barn. Därför spelar det ingen roll hur maktlös jag är med mitt lilla institut. Jag gör i alla fall något, även om det mest bara är symboliskt; men jag anstränger mig för att fortsätta vara konstruktiv.

JBW Om ni vet så mycket, Mikhail Sergejevitj, kan ni säkert också en aning spekulera i framtiden. Vad tror ni om utvecklingen i Kina och den muslimska världen?

MG Ingenting gott. Båda är potentiella varbölder. Jag tror att en situation som den i Kosovo kommer att te sig som en oskyldig damtillställning mot de oöverskådliga konflikter som Kina och den muslimska världen kommer att leda till.

JBW Vad bör göras?

MG Liksom alla atomvapen bör desarmeras bör även Kina och hela den muslimska världen desarmeras.

Men nu har jag sagt för mycket. Jag får inte utlåta mig om sådana saker i en intervju. Jag hoppas verkligen inte att ni sprider mitt ord.

Vårt samtal blev därefter mera intimt, och jag kan inte återge resten. Det här kanske i alla fall kan ge en aning om vad vi talade om."

- JBW.

(Johannes har förstås översatt intervjun från ryska, och man får förmoda att även mycket av samtalet gått förlorat i översättningen och dess förmodade förkortning. Dessutom har den redigerats av oss. "Intervjun" är alltså knappast att betrakta som mer än ett fragment. red. anm.)

Tokresan, del 2.

Vintern hade varit lång och kall även i Verona, men Ida satt på plats i sin butik som vanligt och väntade på kunder som inte kom. Många butiker på Via Mazzini, Veronas centrala huvudgågata, har fått stänga. Folk kommer inte till stan och handlar längre utan håller sig till billiga stormarknader utanför, och ej heller Alberto står kvar bakom sin glasögondisk. Han har flyttat till en annan butik med bättre kundunderlag.

Cristina hade som lärare råkat ut för Italiens stora skolreform. Skolminister Berlinguer har tagit initiativet till den första skolreformen i Italien sedan 1922, varpå alla lärare måste skola om sig, men reformen verkar vettig. Den innebär att skolplikten blir till 18 års ålder för alla, att man måste gå i skolan tills man blir myndig och att man sedan själv skall ta ansvar för sitt liv och karriär. Hittills har det varit så att man fått gå i skolan till 14 och därefter föräldrarna bestämt över ens liv och ens framtida yrke. Efter fullbordad skolplikt skall det finnas fem utbildningsmöjligheter: vetenskap, humanism, teknik, musik eller konsten. Efter någon månad på någon utbildningslinje skall man få kunna byta till en annan, om den inte var den rätta. Preliminär utbildning är sedan två år som kan förlängas vid behov. Systemet är helt och hållet italienskt, ingen motsvarighet finns i något annat land, men det verkar vettigt i sin konstruktiva strävan efter att var och en själv skall få ta ansvar över sitt eget liv från början med möjlighet till självvalt yrke och till gedigen utbildning och mognad.

Naturligtvis har många svårt för detta, särskilt äldre lärare. Det innebär ju att de måste tänka om och anstränga sina hjärnor, vilket alltid är svårt och ibland att kräva det omöjliga.

Cristina menade själv att reformerna var på gott och ont. Hon förstod och kunde i viss mån erkänna dem som berättigade men menade att de samtidigt ödelade mycket i det italienska skolsystemet som varit stabilt och pålitligt och fungerat bra.

Mera bekymrad var Alberto över sin situation. Efter 41 år hade han nödgats lämna Via Mazzini. I stället stod han nu på Via Nizza i en dussinbutik som alla andra. Han har 2 år kvar till pensionen. Det är hårt att behöva lämna en 41-årig arbetsplats 2 år före pensionen. Det säger sig självt att pensionen är det enda han har att se fram emot.

När jag på stationen skulle förhöra mig om möjligheterna att ta mig till Genua förekom där en japan som ville ha en biljett till Calpi. "I want a ticket to Calpi." Tjänstemannen kunde engelska och hävdade tvärsäkert att det inte fanns någon

sådan station. "Yes, I want to go to Calpi." Till slut bad expediten japanen att skriva ner stationen på en lapp. Det var Carpi. Japaner säger ju L i stället för R.

Mot väster mörknade horisonterna. Tåget från Milano till Genua kostade 8700 lire extra i supplement. Hade jag betalat det på tåget hade det kostat 18,700. Man fick alltså i Milano mitt i tågbytet störta ner till biljettkassornas oformliga köer och skaffa sig ett supplement för att inte bli ruinerad av senare konduktörer.

Tåget var, som alla fördömda IC-tåg, behäftat med diverse förargelseväckande egenskaper. Dels var det försenat, vilket IC-tåg aldrig får vara, och dels var värmen påslagen för fullt, så att tåget var rena bastun. På IC-tåg kan man ju heller aldrig öppna något fönster. En passagerare uttryckte sitt missnöje klart och tydligt: "När det är kallt sätter de inte på värmen alls, och när det är varmt sätter de passagerarna på kokning." *So much for IC-trains.*

I nästa nummer: Upplösningstillståndet i Genua.

Magsårsflykten, del 13.

Strax norr om Neapel förekom den första snön. Det var redan på andra sidan om vårdagjämningen. Rom var iskallt och regnigt. Där upprepade sig resans öde: jag fick inte heller tag i Teresa. Nino hade sagt att hon skulle vara hemma med sin 9 månader gamla flicka. När jag ringde möttes jag av hennes telefonsvarare. Jag lämnade meddelandet att jag skulle försöka igen senare. När jag återkom mot middag var det upptaget. Alltså var hon hemma. Jag släppte inte telefonen utan försökte igen och igen tills det inte mera var upptaget. Då hade hon satt på automatiken igen. Jag lämnade igen ett meddelande att jag skulle återkomma senare. Tredje gången automatiken upprepade sig tröttnade jag.

Hon har nu en god tjänst som korrespondent vid Vatikanens tidning samtidigt som hon har sin lilla dotter att ta hand om. Det är mycket möjligt att hon inte vill bli störd. Hon kunde dock ha gjort undantag för en långväga och sällsynt resenär och god vän sedan 7 år.

I stället passerade jag dagen i väntsalen på Roms järnvägsstation. Där utspelade sig diverse dramer. Vill man särskilt studera udda typer skall man placera sig där. Varje timme kommer det en väktare och väcker sovare, kör ut vandaler, kör upp utslagna och tillrättavisar rökare. En klient var så frusen på detta kalla ställe att han stoppat upp huvudet i rockärmen. Där inne var det tydligt varmt och mörkt nog för en som bara ville sova. Väktaren hade en lång konversation med honom innan huvudet kom ut ur rocken. Väktaren, en dam, menade att man inte fick sitta och sova med huvudet upp i rockärmen på en järnvägsstation. Klienten måste ha varit mycket frusen, ty han hade både mössa och halsduk utom sin mycket tjocka rock.

En annan satt och läste tidningen men var tydligen mycket trött då han somnade över den. I denna ytterst obekväma dubbelvikta ställning sov han och snarkade han som en gris, medan han samtidigt behöll sin brinnande cigarett i munnen. Hade han vikt sig en centimeter till hade han satt eld på tidningen. Aldrig tidigare har jag sett någon sova och röka samtidigt.

Plötsligt brakade en hel bänk med tre sitsar sönder och samman. Två män hade suttit på den, och den ena försvann omärkligt. Mitt i skeppsbrottet märkte den andra snart att han hade förlorat sin plånbok. Resten av dagen tillbringade han med att söka omkring i hela väntsalen efter sin plånbok. Alltid då och då anklagade han någon misstänkt. Det höll på att bli slagsmål några gånger. Alla hade observerat bänksammanbrottet, men ingen hade observerat mannen som försvann.

Underbara scener utspelade sig i min restaurang för dagen. Jag valde en liten sidokrog med anspråkslösa priser, som var så liten, att alla lätt gick förbi den utan

att märka den. Där förekom även ett brokigt klientel: arbetslösa fyllon, strandade turister, inregnade nomader, en sol-och-vårare med två damer på en gång som han flirtade vilt med och sjöng sånger för, afrikaner som försökte prångla ut små snidade elefanter och sköldpaddor till vilket vrakpris som helst, och de effektiva kyparna, som alltid var överallt samtidigt.

På sätt och vis var detta det genuina Rom i ett nötskal: den totala blandningen av totala kontraster i ett hopplöst och hejdlöst kaos av underbar humanitet, där allting ändå fungerade som genom ett mirakel. Och det bara regnade. Rom var vackrare och ljuvligare berövat allt sitt smink än i all sin mest solomstrålade pastellfärgade turistgrällhet. Det har sagts om Vittorio de Sicas filmer att de är sannare än verkligheten. Något av samma renodlade mänskliga sanning upplevde man här i kyffet på sidogatan och i väntsalen på den oformliga järnvägsstationen.

Kaoset fortsatte på tåget. Alla skulle resa samtidigt denna fredagskväll. Tåget till Verona fullpackades genast. En del av tåget skulle till Bolzano medan den andra delen skulle till Milano. Naturligtvis kom alla fel, och det var ett oupphörligt platsökande och vagnfrågande från vilsna passagerare med sina berg av bagage hela natten. Alla var de i upplösningstillstånd men blev saliga om de hade turen att alls få någonstans att sitta.

Verona nåddes i gryningen efter en natt utan sömn. Ideligen under hela natten hade man väckts av nya konduktörer som velat se biljetten. Tydligt reste många gratis med detta kaotiska nattåg till Milano och Bolzano.

(forts. i nästa nummer.)

Konvalescensresan, del 8: Turkiskt avsked

En av mina mest bisarra reseupplevelser någonsin tilldrog sig under natten. Det var kvällen före min avresa, och vid 11-tiden beslöt jag att hämta lite frisk luft före sänggåendet. Jag gjorde en lov runt Hagia Sofia och Blå Moskén och gick runt Hippodromen. Där i parken tilltalades jag av en ung turkisk man på god engelska. Han hette Ahmed och var på tillfälligt besök i sin gamla universitetsstad Istanbul. Annars bodde han i Antalya och var tydligen inbegripen i ett familjeföretag som arbetade med läder och hade en filial i Zürich. Det var alltså en tämligen välbeställd ung man, och det var angenämt att samtala med honom. Medan vi gick där omkring och strosade mellan Blå Moskén och Hagia Sofia fick han idén att vi skulle gå och sätta oss på någon bar någonstans och ta ett glas öl. Följaktligen drog vi oss uppåt staden.

Där fanns många öppna ställen, men han underkände dem alla. "Det är restauranger allesammans. Går vi in dit måste vi äta också." Jag accepterade vad han sade, och vi sökte fåfängt en stund efter ett lämpligt ställe, men tydligen var han inte särskilt hemma i Istanbul längre. Till slut föreslog han att vi skulle ta hans bil och köra någonstans.

Jag var instinktivt emot detta. Det var min sista kväll, jag skulle tidigt upp nästa morgon, och klockan var över 11. I förlitan på hans sakkunskap om sin egen stad följde jag dock till slut hans ingivelse, och vi satte oss i hans bil. Han föreslog att vi skulle köra ner till kvarteren kring järnvägsstationen, vi gjorde så, men där fanns det heller inte mycket till barer. Vi for alltså vidare över Galatabron, in till Pera, följde stranden förbi Dolma Baghtje, vände upp mot Taksim och befann oss snart i en för mig helt okänd del av staden: det luxuösa centrum med skyskrapor och vräkiga lyxhotell. Vi passerade en gata som tycktes befolkad av enbart prostituerade, men han sade att det var transvestiter. Jag kunde inte närmare avgöra saken.

Till slut stannade vi, klev ur och gick in på en sidogata. Det var han som visade vägen. Jag följde med i god tro och förklarade för honom att allt var på hans ansvar, då jag var hans gäst och endast han visste var vi befann oss.

Vi följde några trappor ner i ett hus, och vid trappornas botten slogs jag hänsynslöst av det genomträngande dunket av discomusik. Jag ville inte gå till ett sådant ställe. Då blev han otålig och nästan arg och menade, att han inte hade tid att söka efter en bar hela natten. Alltså följde jag med in.

Det var en kombinerad lyxkrog och nattklubb av vräkigaste slag. Vi fick var sin öl, jag ville snabbt dricka upp den och försvinna, men han måste dricka långsamt, sade han, för att inte bli förkyld av den kalla ölen. Så blev vi sittande.

På discogolvet uppenbarade sig snart tre dansande fnask i kort-kort. Jag berömde deras ben men ville i övrigt inte kommentera dem.

Den första alarmsignalen ljöd när en kypare frambar vattenmelon och frukter till oss. Det hade vi inte beställt. Jag sade det till honom. Han svarade, att vi inte behövde röra det.

Så kom plötsligt två av fnasken fram till oss och satte sig bredvid oss, ett blont bredvid honom och en brunett bredvid mig. De inledde en konversation på bruten engelska. De visade sig vara fnask från Ukraina, närmare bestämt Charkhov. Artighet var det enda jag kunde bjuda på, och det bjöd jag på. En kypare kom fram och serverade de båda fnasken champagne.

Nu tyckte jag att situationen började bli något betänkelig. Det samma tyckte Ahmed. Vi ville båda gå. Han bad om notan, och han förklarade för mig att vi även måste betala för vad damerna inmundigat: man gör så i Turkiet. "Vi betalar hälften var," sade han. Jag sade att jag var nästan utan pengar.

Notan dröjde. Under tiden pimplade fnasken champagne och åt vattenmelon och frukter. De märkte att det började bli spänt, och brunetten från Charkhov undrade om jag var nervös. Jag förklarade för henne att vi måste bryta upp.

Notan kom. Jag hade inga glasögon på mig. Ahmed dånade. Han kunde inte heller betala. "Hur mycket är det?" frågade jag. Han svarade: "70 miljoner lira."

Jag tog fram de lira jag hade: 730,000, och var villig att erlægga dem. Nu började kyparna bli nervösa. "*No dollars? No marks?*" frågade de om och om igen. Jag förklarade att jag hade alla mina pengar i hotellets säkerhetsfack. Då kom direktören.

Ahmed förklarade att han omöjligt kunde betala mer än 15 miljoner. Jag råkade även ha en svensk hundralapp i plånboken. Jag erbjöd denna. De sade: "Det här är inga schweizerfranc! Det här är bara fem miljoner!" Jag sade att det var mera, ty det var mera.

Det blev en palaver. Direktören kastade mina 730,000 på mig och sade: "Vad menar ni? Avser ni att förolämpa mig?" Även den svenska hundralappen avvisades som en förolämpning. Jag såg allt tydligare att vi bara hade en enda utväg: panisk flykt. De ukrainska fnasken hade spårlöst försvunnit.

Tydligen insåg direktören att han begått ett misstag (som så många andra miserabla bondfångare) när han trott mig vara rik. Han lät mig gå och behålla mina pengar, och han förklarade sig nöjd med Ahmeds 15 miljoner.

Vi fick gå. Jag försvann kvickt ut. Av någon anledning blev Ahmed efter. Detta var kanske mitt misstag: att lämna honom ensam för ett ögonblick. Men han kom efter en stund och var inte längre lika käck och uppåt. Han förklarade för mig:

"Direktören lät oss gå, men efter mig kom det ändå en gorilla, som tvingade mig att betala 20 miljoner till. Han sade att jag var ansvarig för oss båda och hotade med polisen." Det stod helt klart för mig att han varit för beskedlig och gett efter för påtryckningar och låtit sig skrämmas av dessa idioter som körde ett förmodligen olagligt etablissemang med mycket mutor. Men jag hade inte sett gorillan.

Ahmed var mycket olycklig när vi körde tillbaka bort från Taksim. Han menade att vi var oskyldiga båda två och fallit offer för en sanslös maffiantentakel. Han var mycket olycklig för de 20 förlorade miljonerna. 15 hade han kunnat acceptera, men 35 var för mycket. (Notan på 70 miljoner för två öl motsvarade alltså 300 D-mark eller 1350 kronor. Han kom undan med 675. Merparten av notan omfattade alltså den enda punkten att vi inte schasat bort två ukrainska fnask när de slagit sig ner vid vårt bord. Ingen av oss hade någon utbildning i denna skola. Tydligen är det så, att om man inte säger ifrån när damerna kommer och sätter sig vid ens bord, så måste man betala för dem och för allt vad de behagar äta och dricka.)

Han var mycket olycklig. Han frågade om jag kunde ersätta honom på något sätt. Jag gav honom villigt min svenska hundralapp: i alla fall minst 5,5 miljoner. Vi skildes som vänner.

Vilket patetiskt turkiskt avsked, när vi hade kunnat slå oss ner på ett trevligt tehus i närheten av Hagia Sofia och Blå Moskén och där kunnat njuta av riktig turkisk folkmusik! I stället detta ohyggliga disco med Charkhovhoror och maffiagorillor och den otrevligaste tänkbara atmosfär och direktör!

Det var omöjligt att sova efter detta. Jag låg bara och grubblade hela tiden över det absurda äventyret. Till slut somnade jag krampaktigt in men vaknade efter någon timme med en slående tanke: hur i all sin dar hade Ahmed kunnat hitta till ett sådant ställe? Han hade gått rakt på det, som om han varit mycket förtrogen med rakaste vägen dit. Kunde det ha varit så att han varit i maskopi med dem? Jag hade aldrig sett gorillan, jag hade aldrig sett honom betala de 20 miljonerna, och de föregående 15 hade dragits på hans kreditkort utan att jag ens sett kortet. Allt hade kunnat vara en bluff. Han hade inte druckit sitt öl och egentligen inte sagt ett ord mer sedan vi väl kommit in i turistfällan. Men jag hade ingen direkt anledning att tvivla på hans ord. Han hade genomgående varit artigheten och trevligheten själv, och absolut ingenting kunde anföras emot honom. Det kunde mycket väl ha varit så att han varit lika oskyldig som jag och fått betala dyrt för läxan, men han kunde även ha varit i maskopi med dem. Det får vi aldrig veta.

Emellertid löste han ett gammalt mysterium för mig. Jag berättade att jag för sex år sedan försökt promenera över den stora bron över Bosporen men blivit tagen av polisen, som avbrutit mig och kört mig över. Han berättade, att de enda som tar sig upp på bron är självmördare, som vill kasta sig ner i vattnet. Bron är Istanbulbornas utmärktaste självmordsplats. Därför är den så strängt bevakad, så att polisen när som helst kan rycka in och förhindra ännu ett platt fall.

Farväl, Turkiet!

(forts. i nästa nummer.)

Nya vägar i Indien, del 17.

På hotellet i Pelling (i nordvästra Sikkim) fanns det redan fyra tyskar och en svensk. Det var min första svensk i Indien sedan mina reskamrater på planet från Stockholm, och själv hade han inte fått tala svenska sedan slutet av oktober när han lämnat Sezuan i Kina för att resa i Tibet. I Tibet hade han på egen hand besökt Lhasa, Tsurpu, Nam Tso, Gyantse, Shigatse och Sakya innan han via Rombuk och Mount Everest tagit sig ner till Kathmandu och därifrån direkt till Darjeeling. Han hade även under sin fem månaders resa besökt Thailand, Kambodja och Vietnam för att sedan via den vackra Yunnanprovinsen, Kunming och Tali bege sig upp till Golmud och Lhasa. Han var vid god hälsa och hade hela tiden klarat sig bra, om man bortser från en kinesisk influensa. Han var i datorbranschen och veritabel expert, och ett toppjobb väntade honom i Sverige i Tibro i maj. Vi njöt båda av att breda ut oss på svenska efter så många veckor utan modersmålet, och vi såg fram

emot ett framtida samarbete. Han planerade att fara vidare till Calcutta och Madras för att förbli i Indien fem månader till åtminstone.

Morgonen därpå var det dags för ett besök i det berömda klostret Pemayangtse. Det har tre våningar vilka alla tre är sällsamt utsmyckade med iögonfallande erotiska väggmålningar och skulpturer. På högsta våningen finns det ett helt litet modelltorn rikt utsmyckat med sådana figurer i mycket avancerade älskogsställningar. Klostret är uråldrigt och mycket högt ansett.

Tyvärr var Kanjenjunga fortfarande insvept i moln och kanske mer så än någonsin just för att jag var som närmast. Mina vänner skulle ut på en omfattande trekkingutfärd ner till sjön och till det stora vattenfallet, och jag avundades dem hjärtligt, då jag gärna velat följa med. Men jag var tvungen att återvända till Darjeeling.

Resan ner blev svår. Jag fann ingen buss utan fick ta jeep ner till Gyetzing, där jag måste byta till en annan jeep. En tredje jeep skulle föra mig de sista tre milen från Jorethang till Darjeeling. Denna etapp blev den svåraste och tog tre timmar.

Vi mötte fjorton jeepar på vägen upp på denna trådsmla väg i världens sämsta skick full av kratrar och bulor. Ömsom kokade vår kylare, ömsom lossnade kylarlocket, ibland stannade chauffören bara för att prata med bekanta på vägen, han hade bara åtta passagerare från Jorethang men väntade där i timmar för att få fler utan att få dem, varpå han ersatte de saknade passagerarna med ett vedlass, som han backade ut i vischan för att lassa på, och så vidare. Resan till Pemayangtse hade bara tagit fem timmar inklusive långsam buss den största delen av vägen. Resan tillbaka tog 6_ timmar med bara pilsnabba jeepar.

(I nästa nummer: *Katastrofen i Darjeeling.*)

Den omöjliga resan till Leh, del 12 : Mystriet i Hemis och återresan.

Det finns många spektakulära kloster omkring Leh. De två från vilka man har den bästa utsikten anses vara Matho och Stakna på västra stranden av Indus. Två av de viktigaste är Choklamsar och Chenrey. Choglansar är helt nära Leh liksom Spituk och det historiskt intressanta Stok medan Chenrey ligger på vägen till Taktok, det enda klostret i närheten tillhörande Nyingmapaorden. Shey och Thiksey tillhör turistmagneterna, medan juvelen i kronan av denna sagolika klostergirland utan tvekan är Hemis. Det var slutmålet för vår resa. Det ligger bara fem mil söder om Leh; men längre söderut finner man icke mer några buddhistiska kloster utom i Zanskar.

Hemis är det största av Ladakhs kloster och det avgjort intressantaste genom sina samlingar av Thangkas och andra konstskatter, varför det är ett måste för den långväga resenären; men mitt favoritkloster var ändå Thiksey, där det tornar upp sig pyramidiskt i ett kaos av olika byggnader, som gör en överväldigande helhetsverkan. Försök även att inte gå miste om Phiyang, som kanske har det landskapsmässigt märkligaste läget av alla Ladakhs otaliga och oförglömliga kloster, vartenda ett en upplevelse för livet. Detta är den klostertätaste delen av Ladakh, så att det utgör rena klosterkonglomeratet. Anledningen till varför jag ville komma till denna den yttersta oasen i Ladakhs överväldigande ödsliga månlandskap var ett mycket märkligt skeende här mellan Hemis och Spituk för 100 år sedan.

Mot slutet av 1800-talet anlände en rysk pilgrim till Ladakh, där han metodiskt besökte alla kloster han kom åt. I klostret Spituk drabbades han av en olyckshändelse, han bröt ett ben och måste tillbringa en längre tids konvalescens i klostret Hemis. Där blev han god vän med en hemlighetsfull munk, som visste ett och annat som ingen annan visste. Han visade ryssen sitt klostrets bibliotek och

särskilt en bok med titeln "Namthar", som bland annat redogjorde för Jesu liv i Indien och Kashmir. Ryssen, vars namn var Nikolaj Notovitj, blev så fångslad av detta, att när han lämnade klostret tog han manuskriptet med sig. 1894 publicerade han i Paris en liten bok med titeln "*Den okända delen av Jesu levnad*" som var hans reseskildring från Ladakh inkluderande en noggrann översättning av Jesusmanuskriptet, som hävdar, att Jesus tillbringade 17 år i Indien och Kashmir från sitt tolfte till sitt 29-e levnadsår.

Även Swami Pravananda nämner fallet Notovitj och hur rättvist indignerade munkarna blev över att aldrig få manuskriptet tillbaka, som de endast motvilligt invigt Notovitj i och som Notovitj lovat att lämna tillbaka. Notovitjs Parisbok väckte rabalder i alla kyrkliga sammanhang, och sedan vet man inte mycket mer om Nikolaj Notovitj. Hans läkare i Ladakh var en tysk missionär i den moraviska kyrkan som faktiskt råkade heta Karl Marx.

Detta är det stora mysteriet i Hemis som väl aldrig kommer att kunna utredas färdigt. Vi hade nått vårt mål och pliktstroget besökt klostret Hemis som i årtusenden bevarat hemligheten om Jesus som vissa förbålda buckanjärer inom kyrkans område endast snuddat vid eventuella spekulationer om. Notovitjs bok kom alltså långt efter publiceringen av pastor Ouseleys sällsamma fynd av "de tolv heligas evangelium".

Vår mission var över. Vi hade nått vårt mål. Vi måste nu återvända till Khalsi tio mil medströms fortast möjligt för att sätta oss i förbindelse med vår gode vän översten, som bara gett oss några dagar. Vårt besök i Ladakh var alltså ytterst nödortfört - det var i princip bara att resa igenom och ut igen.

Ju mindre sagt om vägen tillbaka, desto bättre. Fastän vi uppfyllt våra mål kändes det som ett nederlag. Det var kanske bara den melankoliska eftereffekten av en högt uppskruvad expedition under oerhörda spänningar. Jag kände nu klostren i Ladakh, och passerandet av dem igen kändes ointressant och likgiltigt, då man ändå inte kunde stanna och bara fylldes av längtan efter något avlägset framtida återbesök, då man äntligen skulle kunna komma in i dem ordentligt ingen visste när. Sensationen uteblev och ersattes av bittra tomhets- och trötthetskänslor. Åter passerade vi alla de helt öde samhällena från och med Kargil hela vägen till Zoji La. Det var oerhört beklämmande. De var spökstäder allihop, bara för att Pakistan ville missunna Kashmir all turism och därför börjat kriga längs vägen mot Ladakh för att samtidigt hindra all trafik av förnödenheter till Ladakh från Kashmir och ställa till med ett helvete för alla de turister som redan var i Kashmir och kommit enkom för att få besöka Ladakh....

Diskret släpptes vi av utanför Sonamarg. "*Remember,*" sade vår gode överste, "er resa till Ladakh har aldrig ägt rum. *Don't tell anybody about it.*"

(forts. i nästa nummer.)

Jamyang Norbu i Göteborg.

Genom den svenska Tibetkommitténs initiativ lyckades vi få hit Jamyang Norbu, en av grundarna till Tibetan Youth Congress i Dharamsala, en veteran från den tibetanska motståndsrörelsen och gerillan i Mustang och i många år aktiv i Dalai Lamas exilregering, för att den 6 maj leda ett märkligt seminarium. Hans budskap var i huvudsak följande:

Det finns anledning till optimism. Kinas nuvarande politik är en blind självmordskurs. Det har definitivt misslyckats med sitt 50-åriga försök att utplåna det tibetanska folket, deras kultur, historia och identitet. Världen håller på att vakna upp inför det faktum att Kina ansträngt sig för att försöka förrinta en nation med dess

historia. Att Tibet har rätt är en självklarhet, och lika självklart är den 50-åriga kinesiska kommunistregimens totala fiasko.

Debattens argument i seminariet var våld kontra icke-våld. Den andra deltagaren var Katrin Goldstein-Kyaga, tibetolog vid universitetet i Stockholm och gift med en tibetan. Det paradoxala var, att medan Jamyang Norbu, en ärrad veteran från hjärtat och djupet av den innersta konflikten, förespråkade icke-våld och var beundransvärt konsekvent i sin konstruktiva attityd, så indikerade Katrin Goldstein-Kyagas omfattande forskningar i den tibetanska frågan att en mer radikal lösning var nödvändig.

Det var emellertid Jamyang Norbu som var bäst informerad. Frågan om Öst-Turkestan med dess massiva undertryckande och utrensningar av muslimska rebeller, från vilket land inga nyheter någonsin når västvärlden, gjorde sig påmind just genom bristen på uppmärksamhet. Ett av de sista åren exploderade det sammanlagt 20,000 bomber omkring i hela Kina, av vilka man inte visste anledningen eller motivet till en stor del därav - troligen hade de utlösts till följd av rent folkligt missnöje och desperation. Fastän det är förbjudet, så drar det in hundratals miljoner fattiga arbetslösa bönder till städerna för att där förbli arbetslösa, och myndigheterna har ingen kontroll över dem. Den ekonomiska krisen fördjupas oavbrutet, och Kina är beroende av spannmålsimport. Korruptionen ökar lavinartat särskilt inom bankväsendet, och så vidare.

Så det är bara att fortsätta att jobba på. Information, demonstrationer och protester på internationell och ekonomisk nivå är huvudmedlen. De flesta regeringar har oklar eller ingen reell uppfattning alls om vad som pågår i Kina och Tibet. De måste informeras, och den hårdaste valutan är Fakta, Fakta och mera Fakta.

Göteborg den 22.5.2000

Kalender, juni 2000

2 : Kung Konstantin II av Grekland 60 år, i exil sedan 1967.

3 : Tony Curtis 75 år.

4 : 60 år sedan evakueringen av Dunquerque.

7 : Tom Jones 60 år.

11 : 30-årsminnet av Alexander Kerenskij, den ryska demokratins fader

- 60 år sedan Mussolini förklarade de allierade krig. Han trodde han skulle vinna.

13 : 100 år sedan Boxarupproret i Kina.

21 : 150-årsminnet av Enrico Cecchetti, den ryska klassiska balettens fader.

24 : Lord Kitchener 150 år, sin tids största krigshjälte.

- Claude Chabrol 70 år.

25 : Earl Louis Mountbatten, den siste vicekungen av Indien, 100 år.

- 50 år sedan Koreakriget utbröt.

27 : Helen Keller 120 år.

29 : Antoine de Saint-Exupéry 100 år, "*Den lille prinsen*".

30 : 480 år sedan Montezumas död, den siste indiankejsaren i Latinamerika.

- 40 år sedan Hitchcocks "*Psycho*" hade premiär, filmen med duschscenen.

Göteborg 22.5.2000